

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Факультет іноземної філології
та соціальних комунікацій

IX

**ВСЕУКРАЇНСЬКА
НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ**

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

15-16 квітня 2021 року

Матеріали

салом бер (Де тебе погодували хоч раз, вклонися сорок разів; пам'ятай добро);
Кўр бўлсанг бўл, кўрнамак бўлма (Будь хоч сліпим, але не будь невдячним, не
 будь безтурботним, оціни добро людей).

Отже, зіставлення змісту концепту «совість» в українській та узбецькій пареміологічній картині світу дозволяє дійти висновку про близькість його розуміння як критерію моральної свідомості людини, як внутрішньої оцінки та морального самоконтролю. Аналіз пареміологічного фонду українського та узбецького народу показав універсальний зв'язок поняття «совість» з такими категоріями, як душа, чистота, доброта, честь, сором, лицемірство. Таке зіставлення є важливим не тільки в мовному плані, воно формує уявлення про унікальність кожної культури, кожної мови.

Список використаних джерел:

1. Кондратьева О. Н. *Концептуальная метафора «совесть – второе «я» человека» в Библии и древнерусской культуре и национальная культура*: Межвуз. сб. науч. ст. Пермь, 2005. 168 с.
2. Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
3. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980. Т. 9.
URL: <http://sum.in.ua/s/sovistj>
4. Узбекские пословицы и поговорки. URL: <http://fmc.uz/maqollar.php>
5. Українські прислів'я та приказки URL: <http://kuprienko.info/ukrayins-ki-prislivya-ta-prikazki>
6. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, 2002. 742 с.
URL: http://shron.chtyvo.org.ua/Shynkaruk_Volodymyr/
7. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т.
URL: <http://www.vehi.net/brokgauz>

Єлизавета Драновська,

студентка Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

КОНЦЕПТ УКРАЇНА У МОВНО-ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

Актуальність теми. У сучасній україністиці не втрачає ваги когнітивний напрям лінгвістичних досліджень; зокрема, не втрачають актуальності питання

вивчення мовної картини світу художніх творів, концептосфери художнього дискурсу тощо. Це, певно, зумовлено тим, що багата національна словесно-художня творчість митців різних епох потребує докладного аналітико-синтетичного опису – з метою осмислення еволюції національного образного мислення, ідейного спрямування, тематичного розширення художнього надбання митців та ін. Зазначене спонукає до глибинного усвідомленого пізнання природи художнього мовомислення сучасних українських поетів.

В. Голобородько – митець, що заслуговує на особливу увагу. Його мовно-поетична картина – суто національна, глибинно українська. Мовну картину світу, реалізовану в художньому тексті, якнайвиразніше репрезентують концепти. Популярне сьогодні наукове поняття концепт співмірне з різними галузями знань (психологією, літературознавством, філософією, лінгвістикою). Погляди мовознавців супроводжують розгорнуті, а нерідко й суперечливі трактування терміна концепт. Всеохопним, об'ємним видається визначення С.Г. Воркачова: «Концепт – це термін, який поєднує лексикографічну і енциклопедичну інформацію, «найближче» і «найвіддаленіше» значення слова, знання про світ і про суб'єкт, який його пізнає» [2, с. 10]. Концепт як ідея, образ, поняття – те, за допомогою чого людина пізнає світ; він базується як на досвіді, так і на енциклопедичній інформації, «якась середня, вироблена в процесі пізнання, єдино вірна квінтесенція значення слова» [4, с. 10]. Д. С. Лихачов пропонує вважати «концепт свого роду «алгебраїчним» виразом значення (алгебраїчним виразом або «алгебраїчним позначенням» яким ми оперуємо у своєму письмовому та усному мовленні» [5, с. 4].

Концепт був предметом наукового аналізу таких учених-лінгвістів, як С. О. Аскольдов, Д. С. Лихачов, В. В. Колесов, З. Д. Попов, Й. А. Стернін, О. С. Кубрякова, В. М. Телія та ін.

Інтерес викликають концепти, засвідчені в художній творчості. Саме вони здатні акумулювати весь багатоступінчатий досвід мовців. Увагу в цьому плані привертає поетична творчість В. Голобородька.

Різні аспекти творчості В. Голобородька розглядали такі вчені, як М. Ільницький, А. Макаров,

М. Антонович, О. Кузьменко, Ю. Шутенко, О. Вертій, Т. Пастух та ін. Мовостиль В. Голобородька був предметом наукового спостереження Л. Неживої, Т. Беценко та ін.

Мета статті: схарактеризувати в загальних рисах специфіку реалізації концепту Україна, представленого у поетичній мовній картині світу. В. Голобородька.

Завдання дослідження – з'ясувати «семантичний обсяг» концепту Україна як домінанти художньо-образного світу митця.

Концепт Україна у поетичних полотнах українського письменника, шістдесятника Василя Івановича Голобородька реалізується насамперед у власних назвах – топонімах (та похідних від них) (Україна, Прикарпаття, – Чернігівщина, Поділля, Макіївка, Київ та ін.): поезії «Україна на сцені», «Проза: з України – додому», «Вся Україна» та ін. Наприклад: Іван проорав аж від Макіївки додому («Для нього люди складали піч»), на біле полотно течуть зі скроні/ червоною заплоччю/ вишивки – / не подільські, не полтавські, не слобожанські – / українські. («Міждо мир хрещений»); Я приїду, коли над полтавськими килимами, / розстеленими у зелених полях, / крила свої шукатимуть гуси/ і колеса маритимуть дорогою, / вишитою на полтавських килимах («Лист до матері»).

Знаковим є українців годонім Хрещатик – центральна вулиця столиці: Коли ми йшли Хрещатиком/ тримаючись за руки («Провалля»), Почеплю на нитку п'яток росинок/ і буде конвалія дзвінка,/ стану на Хрещатику з пучечками в руках/ продавати конвалії дзвінкі. («Дзвінкі конвалії»).

Разом з тим асоціативно українська дійсність пов'язується з історичними подіями та визначними особистостями минулого, що невіддільні від української історії (Полуботок («Засушені козаки»), Тарас Шевченко (Кобзар) (««Білий празник Кобзаря»), Катерина Білокур («Катерина Білокур: виготовлення пензлика»), Григорій Косинка («Побачення з Косинкою»), Сагайдачний,

Довженко («Вся Україна»)): Полуботок аж чотири сотні козаків бере з собою «Засушені козаки».

Чумакування і кобзарювання – теж давні реалії минулого України, її своєрідні знакові величини. Як відомо, чумак - «на Україні в XV-XIX ст. – візник і торговець, який перевозив на волах хліб, сіль, рибу та інші товари для продажу». [СУМ Т. 11, с. 382.]; Чумацький Шлях – назва Галактики і водночас історичний путь наших предків, їх давній тяжкий рід занять. Поет крізь століття увіковічне образ чумаків:

*чумаки синіють нитками у високих печалях
трави іншими молитвами мостять грані
ясним безодням крила м'якого інею
мішаються з тінями аж до вина
нічного вітри разносять думки
по сивих тканинах країни за обрієм
сон кришить до ями дорогу
димлять тростини важких журавлів
хвилі носять розпечену безнадію
на уламках відцвітають утомлені діти
готуються пізніми іскрами вийти
в діброву чистого попелу*

(«Чумацький шлях»).

Так само знаковим для українців є кобзарювання. У 11-томному СУМ так визначено семантику лексеми: кобза́р, я, чол. «український народний співець, що супроводить свій спів грою на кобзі [СУМ Том 4, 1973, с. 200]. Кобзарі – співці (часто сліпі), що були провісниками долі народу. Наприклад:

*Обідрані сироти народу,
сліпі, мов цуценята,
ходять на ниточці поводаревої руки,
пестять вербову дівчину.
Голі серця народу
судинами –
шляхами України ходять –
переганяють
кров народу
на ім'я кров,
а кров іменують
Україною.*

(«Кобзарі»).

Мова (як і пісня) – один із найсуттєвіших складників концепту Україна, представленого у творчості В. Голобородька. Мова в розумінні поета інтегрує весь довколишній (матеріальний і духовний світ нації): кожне слово/ нашої мови/ проспіване у Пісні/ тож пісенними словами/з побратимами у товаристві розмовляємо («Наша мова»).

Поняття Україна об'єднує увесь життєвий уклад: житло (хата, стеля, піч, поріг, призьба, долівка), рослинний світ (яблуко, м'ята), звичаї, обряди (весілля, похорони), харчування (паляниці), предмети побуту (глечик, кухоль): Із неба, із самого дна, упала хата, / яблуком перестиглим упала... / У цю хату не прийде м'ята, / давно вона самотньою стала. / По долівці не балакають ноги, / повернувшись із дальньої дороги. / Ця хата не заходить на весіллі ходором -/ сьогодні тут тихо як на похоронах. / І на широкій, як дорога, скатерті/ паляниці курками не заскачуть, / і не піде дощ із блакитної стелі, / і мати блакитна на піч не постелить. («Стара хата»). Взагалі мовно-естетичний знак *хата* (слово-образ) – центральний у індивідуально-авторському світовідтворенні національного простору: «Поетична філософія В. Голобородька ґрунтується на возвеличенні хати – ідеальної і матеріальної сутності – основи національної культури, звичаєвості, обрядовості. Образ хати виступає канонізованою реалією української ментальності. Семантика образу хата в поезії художника слова охоплює коло таких понять, як «родина», «мала батьківщина», «батьки, рідні, рід», «українська етнокультура», «національний спосіб життя», «українська дійсність», «основа національного світорозуміння буття». [1, с. 415], тому «українська хата – ушавлений митцем зразок і еталон національної звичаєвості, національного устрою буття», більше того, цей образ-символ він осмислюється «як макросвіт (всесвіт) і як мікросвіт (простір особистісного «я»); як центр (вісь етнобуття), як життєвий етноуклад» [1, с. 418].

Одним із найпоетичніших постає у В. Голобородька національний предмет посуду – глечик (поезії «Глечик на столі», «Плачуть над глечиком» та ін.): Нас за столом сидить троє / Принесла мати воду в глечику / з блакитним боком

(«Глечик на столі»), Плачуть над глечиком що розбився / і гуртом ліплять другого / розмальовують любовно / («Плачуть над глечиком»).

Концептуальний образ Україна також корелює з поняттям *криниця*:

*Хмаро,
затули долонею
сонце».
«А ти, дерево,
підди до криниці —
саме нап'єшся і мені принесеши».
«Хай пташка полетить,
їй нічого робити — співає,
а я тчу тіні з трави».
Хмара затулила долонею сонце.
Дерево виткало тіні з трави.
Пташка накрила крильцями пташат у гнізді.
А я сходив до криниці по воду:
сам п'ю і товаришам-косарям подаю.
(«На косовиці»)*

Українським є рослинний світ у поетичному континуумі митця: яблуні, вишні, спориш, пшениця, жито, соняшники: Іду по нашій вулиці і в спориші помічаю щілини («Товщина ґрунту»), Бійтеся вдень і вночі, коли цвітуть вишні і коли сніг – / бійтеся / Бійтеся, коли ви сієте пшеничне зерно і в жнива / бійтеся / Бійтеся, коли ви глибоко в копальнях добуваєте / вугіль і коли ви креслите лінії на полотні – / бійтеся («Прикмети імітації»). Особливо полюбляє митець калину, соняшник, яблуню, грушу, вишню, з квітів – мак, барвінок та багато інших:

*Півень дивиться в дзеркальце маку,
і мак дивиться в дзеркальце півня.
Яблуня піднімає догори гілки,
і гілки піднімають догори яблуню.
Стежка лоскоче босі ступки,
і ступки лоскочуть босу стежку.
(«Відлуння»)*

*«Солодкі деревця,
приходьте квітнути до нашого садка:
я води принесу,
щоб напилися із зимової дороги,*

*я під ноги трав'яного килимка постелю,
щоб м'яко стояли, я на гілки птахів посаджу,
щоб весело було».*

*Уже приходять деревця до нашого садка,
квітнуть біло, мов зиму згадують,
родять груші по глечичку,
яблука, червоніші півнячого гребеня,
а вишень рясно, як бджіл у рою.
Буде всім!*

(«Солодкі деревця»)

Зображені у віршах дії - *сіяти, жати, орати*, а також пов'язані з ними поняття *серп, жнива, уродився урожай, комбайн, сівалка* – теж своєрідно вказують на українську дійсність – споконвічне хліборобське заняття наших предків: *Посіяла мати на дорозі жито* («Посіяла мати»).

З-поміж фаунонімів одним із найулюбленіших у художника є образ *солов'я* (наша мова – теж солов'їна):

*«Соловейку, соловейку,
де твій теремок?»
«У темних лісах,
на високих деревах.
Тут я живу, тут:
на червоній калині,
на долоні з гілочок,
тут мій теремок,
тут я коло віконця плачу,
сльозами прикликаю дощ променів.*

(«Соловейків теремок»)

Національний рослинний і тваринний світ постають тісно переплетеними: а моя підказка, що той літак, / як лелека може сісти на хату, / чи як жайворонок у поле, чи як бджола/ просто на соняшник («А той літак, що летить...»).

Україна у авторовій уяві – довколишній світ: ліс, гай, солов'їні пісні, поля, ниви, долина, луг, річка: Будуть бані черлені гаю березового / золотіші від крони церков старовинних / і стане над тобою висока височина («Буде золотом у золоті»), За тим, за тим деревом/ за тим деревом, що стоїть у долині над

криницею/ за тим деревом, від якого далеко до дороги і близько до тебе («За тим, за тим деревом»).

Україна, національний дух, національна належність митця пізнаються не тільки у змісті, а й у формі вірша, у мотивах, наслідуваннях, своєрідних «переспівах-модифікаціях» фольклорних жанрів тощо, напр., «Замовляння дощика»:

*Дощику, дощику, –
я тобі вудлице бамбукове подарую,
щоб ти ловив рибу, а луску розкидав по городі,
я тобі вишень нарву повну миску,
щоб ти їв, а кісточками стукав у вікно,
я тобі зубки витешу на нові граблі,
щоб ти ходив розчісувати волосся траві, –
тільки не йди по тій стежці,
де я йду – татові їсти несучу.*

Митець прагне творчо використати народні українські замовляння і продукує авторський зразок тексту. Таким чином, поетична картина світу художника повсякчас тяжіє до національної дійсності, що об'єднана провідною ідеєю – Україна.

Висновки. Отже, поетичний мовосвіт В. Голобородька спроектований на українську дійсність. Він наскрізно національний. Концепт Україна в авторській інтерпретації інтегрує духовно-матеріальну реальність. Закономірно, що він постає домінантним у творчості митця.

Список використаних джерел:

1. Беценко Т. Семантика і поетика слова-образу хата у поезії В. Голобородьк. *Наукові записки*. Вип. 175. Серія: Філологічні науки. Кропивницький: Вид-во Код, 2019. 923с. С. 414–418
  2. Воркачев С. Счастье как лингвокультурный концепт. М.: ИТДГК «Гнозис», 2004. 236 с.
  3. Голобородько В. Летюче віконце. Вибрані поезії. URL: <http://litmisto.org.ua/?p=12065>
  4. Літяга В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id
  5. Лихачев Д. Концептосфера русского языка. Серия лит. и яз. Т. 52. М.: 1993. № 1. С. 3–9.
  6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980.
- Науковий керівник:* Т. П. Беценко, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови і літератури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка